

דברי קדמ

מדברי קודשו של הרה"ג
שקד בוהדנה
שליט"א

ימים נוראים תשפ"ה

ראש השנה

פרק א':

מצוות תקיעה בשופר

פרק ב':

חשבון מס' התקיעות

פרק ג':

ביאור לאן מכוונת כל

סדרה בתקיעות

לקבלת עדכונים והפצת הגיליון

שלחו הודעה

050-9666540

הגיליון נערך מתוך שיעורי מו"ר עם

הגהות ותוספות מכת"י של מו"ר

שליט"א:

הכנה לראש השנה | סוד השופר והתשובה

תשפ"ג

פרק א

ביאור מצוות תקיעה בשופר ע"פ דברי רבינו האריז"ל

נמצאים אנו סמוך ונראה ליום הדין הוא יום ר"ה, נייחד את דברינו לעניין שגב - מצוות תקיעת שופר.

ראשית, יש לידע כי בתקיעות השופר טמונים סודות נשגבים ועמוקים מני ים. וכבר הורונו רבותינו, ובראשם רבינו האריז"ל, כי ביום ראש השנה, שהוא יום הדין ויום המשפט, עניין גדול יש בהמתקת הדינים בשורשם. דימים אלו משפיעים על כל ימות השנה, ויש בידינו ליטול את כל הדינים ולהעלותם לשורשם, בבחינת 'אין הדין נמתק אלא בשורשו'.

ונאמר כמה רמזים נפלאים בענין זה, וברור ופשוט שעל מנת שהדברים אכן ישפיעו ויהיו לרצון, יש לעורר את עבודת הלב הפנימית בכוונה ותשובה גמורה, ורצון עז וכנה לחזור ולהדבק בבורא ית' ע"י קיום רצונו באופן מוחלט ללא כל פשרה ופסיחה על שני הסעיפים חלילה. אלא ה' הוא האלקים ואין עוד מלבדו.

וכך כתב רבינו האריז"ל בשער הכוונות (דרושי ראש השנה, דרוש ט): ידוע הוא כי שם הדינים הוא בדרך כלל שם א-להים, כדאיתא בקרא 'בראשית ברא א-להים את השמים ואת הארץ' (בראשית א, א). ופירש רש"י הקדוש שם: 'ולא אמר ברא ה', שבתחילה עלה במחשבה לבראותו במידת הדין, ראה שאין העולם מתקיים, הקדים מידת רחמים ושיתפה למידת הדין, היינו דכתיב: ביום עשות ה' א-להים ארץ ושמים' (בראשית ב, ד).

הנה כי כן, שם א-להים מורה על מידת הדין. וניתן לכותבו בכמה אופנים, ואחד מהם הוא שם א-להים במילוי יוד"יין: אל"ף למי"ד ה"י יו"ד מ"ם, העולה בגימטריא ש' (300), והיא האות ש' של 'שופר'.

ואותיות ו"פ של תיבת 'שופר' עולות כמניין שם א-להים פשוט (86). והאות ר' האחרונה של 'שופר' רומזת לריבוע דשם א-להים, דהיינו: א אל אלה אלהי אלהים, העולה בגימטריא ר' (200). ועוד רמז נפלא מצינו בזה: כאשר אוחזים את השופר ביד, עולה החשבון ל-ת"ר (שופר יד' = 600). ורמז יש כאן לש"ך (320) דינים ופ"ר (280) דינים, אשר יחדיו מצטרפים לת"ר.

וביאור הדברים הוא: ש"ך (320) הינו חמש פעמים 'דין', כנגד החמש גבורות, והנה 'דין' עולה בגימטריא ס"ד (64), ובהכפילו חמש פעמים יעלה לחשבון ש"ך (320). פ"ר (280) הן אותיות מנצפ"ך, אשר עולות בגימטריא כמניין פ"ר. וכאשר נצרף את הש"ך עם הפ"ר, יעלה בידינו ת"ר (600), והוא בדיוק כמניין 'שופר' בתוספת ה'יד' האוחזת בו.

נוסיף לזה את עניין ה'פה', אשר בו נושפים בשופר. והנה, חמשת מוצאות הפה הם: אחה"ע - לגרון, גיכ"ק - לחיך, דטלנ"ית - לשון, זסשר"ץ - לשניניים, בומי"ף - לשפתיים. וכמו שצינו: 'אין הדין נמתק אלא בשורשו' (עץ חיים, שער י"ג, פרק י"א). על כן, נושפים אנו בפה עצמו בשופר, ובזה ממתקים את הדינים בשורשם.

וביאר רבינו האריז"ל צוקללה"ה (שער הכוונות, דרושי ראש השנה, דרוש ז), כי פניו של בעל התוקע מתאדמות בשעת התקיעה. ובפרט

הבל. והנה, תיבת ה'בל' עולה בגימטריא ל"ז (37). מספר זה רומז לאותיות המילוי דשם ס"ג, שהוא: יו"ד ה"י וא"ו ה"י. כאשר נחשב את אותיות המילוי בלבד (יו"ד - י"י - א"ו - י"י), נמצא שהן עולות למניין ל"ז.

ובזה יובן סוד מספר התקיעות בראש השנה, שהן מאה במספר. כי הנה, שם ס"ג עצמו עולה בגימטריא ס"ג (63), ומילוי

ניכרת האדמומית ב'תרין תפוחין' שבפניו^א, המכוונים כנגד מידת 'ואמת'. וזהו כנגד ש"ע נהורין הממתיקים את כל הדינים כולם, בזה מתגלה הארת פנים גדולה ועצומה^ב.

דע, כי בעל התוקע, תוקע בשופר בפה והנה פ"ה ג"י שם ס"ג וכב' אותיות סוד הדיבור בפה, וע"י התקיעה בשופר יוצא

עיונים והארות

^א נשווה בנפשנו אדם אשר ניצב בפני משפט נורא ואיום, דין של חיים ומוות. והנה הוא בא אל בית הדין כולו אחוז חיל ורעדה, לבו הולם בחוזה. אך, כאשר נושא עיניו אל פני השופט, מבחין הוא בבטת שחוק קלה המרצדת על שפתיו. הלא דבר זה משיב את רוחו ומשקט את סערת נפשו! על דרך זו, עלינו להשכיל ולהבין כי האודם המתפשט על פניו של בעל התוקע בשעת תקיעתו, הריהו כעין חיוד מאת הבורא יתברך שמו. זהו כביכול חיוד מאת 'שופט כל הארץ'.

^ב הן אמת נודעת, כי לא יועיל לאדם אם יתקע בשופר וירמוז את כל הרמזים הנשגבים אשר הזכרנו, אם לא יצרף לכך כוונת הלב, תשובה והתעוררות. אכן, עבודת ה' אינה מלאכה טכנית גרידא. ברם, מאידך גיסא, יש לידע כי אין לזלזל אף בפרטים הטכניים. וכבר אמרו חכמינו ז"ל (אבות פ"ב מ"א): 'היו זהיר במצוה קלה כבחמורה', ופירשו המפרשים כי אף בפרטי המצוות יש להיזהר. אכן, מהי הדרך הישרה אשר יבור לו האדם? הווי אומר, עליו לידע כי כל הפרטים הטכניים הם כמשל השבלונה, ובתוכה יש ליצוד את התוכן הפנימי - רגש, תשובה, וכן את כוונת הלב האמיתית. וכבר כתב הרמב"ם בהלכות תשובה (פ"ג ה"ד): 'אף על פי שתקיעת שופר בראש השנה גזירת הכתוב, רמז יש בו, כלומר עורו ישנים משנתכם ונרדמים הקיצו מתרדמתכם וחפשו במעשיכם וחזרו בתשובה וזכרו בוראכם'.

^ג ביאר הדברים הוא כך, מילוי אותיות שם הוי"ה ב"ה נעשה בארבעה אופנים: שם ע"ב נוצר בגימטריא של השם ב'מילוי יודין': יו"ד ה"י וי"ו ה"י, ס"ג ממילוי משולב: יו"ד ה"י וא"ו ה"י, מ"ה ממילוי אלפין': יו"ד ה"י וא"ו ה"י, ובי"ן ממילוי ההין': יו"ד ה"ה ו"ו ה"ה. (שם ב"ן הוא בסוד הוי"ה כפולה, כנגד סוד מערת המכפלה: אדם וחוה - יו"ד, אברהם ושרה - ה"ה, יצחק ורבקה - ו"ו, יעקב ולא - ה"ה. רחל אמנו ע"ה רומזת לשכינתא בגלותא, ועל כן קבורתה על אם הדרך). ארבעת המילויים הללו, עסמ"ב, הם כנגד אותיות שם הוי"ה ב"ה: קוצו של י' רומז לכתר, י' רומזת לחכמה, ה' ראשונה רומזת לבניה - ששם תלויה תשובת האדם.

'תשובה' מלשון 'תשוב ה"', היינו שעניין התשובה הוא לשוב לשורשו. וכבר אמרו חז"ל: 'בעל תשובה כתינוק שנולד דמיו (ויק"ר ל, ג). וז"ל המדרש: 'אמר דוד לפני הקב"ה: רבש"ע, אל תבזה את תפלתם. וכתב זאת לדור אחרון - מכאן שהקב"ה מקבל השבים. ועם נברא יהלל - יה - שהקב"ה בורא אותן בריה חדשה'. כשם שהתינוק נולד מאמו, כך התשובה שורשה בבניה, דבינה היא אמא. ומכיוון שכך, זוכה השב בתשובה לחזור לאמא עילאה ולהיוולד מחדש.

וכן אמא שהיא בסוד ה' ראשונה דהוי"ה חוזרת לתת מוחין לאדם שהסתלקו ממנו בזמן החטא, בסוד אין אדם עובר עבירה אלא א"כ נכנסת בו רוח שטות. ועתה ע"י התשובה תשוב ה', היינו אמא עילאה בסוד המוחין לאדם ועיין היטב במוסר הרש"ש ז"ל לפני התקיעות ברי"ה בינה שלום' (דף לט ע"א) ודו"ק.

והוא עניין הטבילה במקוה, שמקוה עולה קנ"א (151), שהוא שם אהי"ה במילוי ההיין: אלי"ף ה"ה יו"ד ה"ה. זה רומז לאמא, וטעם הדבר שאמא נקראת בשם אהי"ה, כדאיתא בזוה"ק (אחרי מות דף ס"ה ע"ב): 'אֵהָהּ זְמִינָא לְאוֹלָא'.

סך הכל תשעה קולות, ובוה יוצאים ידי חובה מן התורה.

עם זאת, הסתפקו חכמים מהי צורת התרועה (קול שבור). אומרת הגמרא (ר"ה לג ע"ב): 'והתניא שיעור תרועה כשלשה שברים אמר אביי בהא ודאי פליגי דכתיב (במדבר כט, א) יום תרועה יהיה לכם ומתרגמינן יום יבבא יהא לכוון וכתוב באימיה דסיסרא (שופטים ה, ח) בעד החלון נשקפה ותיבב אם סיסרא'.

מכאן אנו למדים שיש לעשות את התרועה כמו יבבה – דהיינו כמו אדם שמיילל. מסתפקת הגמרא: 'מר סבר גנוחי גנח ומר סבר ילולי יליל'. גנוחי גנח - אלו השברים (גניחות) - שלושה קולות קצרים. ילולי יליל - זוהי התרועה (יללות) - מספר רב של קולות קצרים ביותר (קול שבור).

לאחר כל זאת מסתפקת הגמרא שמה עשתה את שניהן - כלומר שברים-תרועה, גניחות ואחריהן יללות. ומקשה: שמה עשתה את שניהן בהיפוך? - יללות ולאחר מכן גניחות. משיבה הגמרא שאין זה כך, שדרך האדם תחילה לגנוח ורק לאחר מכן לילל.

כאמור עולה ל"ז (37). וכאשר נצרף את שניהם יחדיו, יעלה בידינו ק' (100) (עיין שעה"כ דף צט ע"ד).

פרק ב

בביאור כיצד הגיעו חז"ל למאה תקיעות

נבוא לבאר כיצד הגיעו חכמינו זכרונם לברכה למניין מאה תקיעות בראש השנה: חכמים קבעו כי תקיעת שופר בראש השנה דומה לתקיעה של היובל. מכך שיתרועה' מופיעה בהקשר של ראש השנה והיובל שלוש פעמים (במדבר, פרק כ"ט, ספר ויקרא, פרק כ"ג ופרק כ"ה) למדו שיש להריע שלוש פעמים. כמו כן, מהפסוק 'והעברת שופר תרועה... תעבירו שופר בכל ארצכם' (ויקרא כ"ה ט) למדו חז"ל שיש לתקוע בשופר תקיעה פשוטה לפני ואחרי כל תרועה (ראש השנה, דף ל"ג, עמוד ב').

נמצא שמדאורייתא יש לעשות:

תקיעה תרועה תקיעה,

תקיעה תרועה תקיעה,

תקיעה תרועה תקיעה,

עיונים והארות

לפיכך, בטבילה במקוה, שהוא בחינת שם אהי"ה במילוי ההי"ן, האדם מסיר בגדיו ונכנס למקוה עירום כביום היוולדו, ויוצא משם כתינוק הנוולד מרחם אמו המלא במים. נמצאנו למדים כי אמא נרמזת הן בשם אהי"ה והן בשם ס"ג, שהוא כנגד האות ה' ראשונה, שהיא אמא. האות ו' היא כנגד שם מ"ה העולה בגימטריא 'אדם', והשם הרביעי, ב"ן, רומז למלכות.

כאשר יש בידינו מילוי עסמ"ב שהוא כנגד י-ה-ו-ה, התשובה תלויה באות ה' ראשונה, היא אמא עילאה, כנאמר (ישעיהו ו, ה): 'וּלְקָבוּ קְבוּ וְשִׁבּוּ וְרָפְאוּ לִי'. 'יבין' זו בינה, 'ולבבו' זו בינה ליבא (הקדמת תיקוני הזוהר). ועל כן נאמר (איכה ב, ג): 'יְפִי גְדוֹל פִּיָּם שֶׁבְרַחֲמֵי יְרֵפָא לְךָ' - 'מ"י זו אמא, שיש חמישים שערי בינה (מ"י עולה נ' בגימטריה). ועל פי הסוד, נקרא זאת בסימן קריאה: 'יְפִי גְדוֹל פִּיָּם שֶׁבְרַחֲמֵי מִיִּי יְרֵפָא לְךָ!!'

אלו ואלו דברי אלהים חיים

הגמרא מציגה את הדברים כביכול יש כאן ספק ומחלוקת, אך לאמיתו של דבר לא כן הוא. שכן מי שזוכה לאור הגדול של הזוהר הקדוש, רואה כי כל התקיעות אמת הן, וכולן נצרכות, ודווקא בסדרים הללו. והרבה רזין דרזין יש בזה, כדאיתא בזוהר פרשת פנחס ובזוהר פרשת אמור.

ושמא תאמר: 'הן אמת כי כך כתוב בזוהר, אך זה עניין למקובלים בלבד', נשיב לך: פתח נא ועיין בתשובת רב האי גאון, המובאת בדברי רבינו ניסים על הרי"ף (רי"ן על הרי"ף י, א מדפניו ד"ה 'אתקין'), ותמצא כי דבריו מכוונים ממש כדברי הזוהר הקדוש^ד.

מאריך בזה גם בעל היבני יששכר^ה (תשרי, דרוש ו) על פי הזוהר הקדוש פרשת אמור דף צ"ט ע"ב. ובשער הכוונות, כותב רבינו האר"י זיע"א רזין דרזין בסוגיות הללו של התקיעות, ועוד מוסף עליהם נופך עצום בפרטי פרטות בסידור מרן הרש"ש על צ"ל.

לפיכך, יוצא לנו מכל האמור, להקיף את כל אופני התקיעות, תיקנו חכמים לתקוע שלוש פעמים כל אחת מאפשרויות התרועה, כאשר לפני כל אחת מהן ואחריה תקועים תקיעה - קול ארוך רציף. נמצא שבסך הכול קיום המצווה מתקיים

בשמיעת ל' קולות (י"ח תקיעות, ו' שברים, ו' תרועות).

סדר תשר"ת - תקיעה, שברים, תרועה, תקיעה (ג' פעמים תשר"ת עולה י"ב).

סדר תש"ת - תקיעה, שברים, תקיעה (ג' פעמים תש"ת עולה ט"ו).

סדר תר"ת - תקיעה, תרועה, תקיעה (ג' פעמים תר"ת עולה ט"ו).

אם כן, הגענו כעת לשלושים קולות (י"ב + ט' + ט"ו).

עוד אמרו חז"ל במסכת ראש השנה (דף ט"ז): 'תוקעין ומריעין כשהן יושבין ותוקעין ומריעין כשהן עומדין'. ביאור הדברים:

תקיעות שופר דמיושב - אלו הן התקיעות הנעשות לאחר קריאת התורה. תקיעות שופר דמעומד - אלו הן התקיעות הנעשות במוסף תוך כדי התפילה, הנסמכות לפסוקי מלכויות וזכרונות שופרות.

וכך הוא סדרן:

בתקיעות שופר דמיושב אנו עושים תשר"ת (ג' פעמים), תש"ת (ג' פעמים), תר"ת (ג' פעמים).

בתפילת הלחש ופסוקי מלכויות אנו תקועים תשר"ת, תש"ת, תר"ת,

עיונים והארות

^ד ובלשון זו השיב: אל תחשבו בלבבכם כי בימי רבי אבהו נפל ספק בדבר זה שהרי משניות קדומות הן, אחת אומרת תרועה ג' יבבות ואחת אומרת תרועה שלשה שברים. והא אמרינן בהדיא אמר אביי בהא ודאי פליגי, וכך היה הדבר מימים קדמונים מנהג בכל ישראל: מהן עושין תרועה יבבות קלות ומהן עושין תרועה יבבות כבדות שהן שברים, ואלו ואלו יוצאין ידי חובתן. שברים כבדים תרועות הן יבבות קלות תרועות הן. והיה הדבר נראה כחלוקה אע"פ שאינה חלוקה, שהרי התנאין כמו שאמרנו למעלה, הללו שונין שיעור תרועה שלש יבבות והללו שונין שיעור תרועה שלשה שברים, אלו משנתם כמנהגם ואלו משנתם כמנהגם, וקאמר אביי בהא פליגי ולאן פלוגתא היא. ולא היו מטעים אלו את אלו אלא מר כי אתריה ומר כי אתריה קנתי, **וחכמים של הללו מודים כי יבבות תרועה היא וחכמים של הללו מודים כי שברים תרועה היא, וכשבא רבי אבהו ראה לתקן תקנה שיהיו כל ישראל עושין מעשה אחד ולא יראה ביניהן דבר שההדיוטות רואין אותו כחלוקה.**

נמצאנו למדים ששפרה היא מלשון שפופרת וגם שמשפרת את הולד. ומכאן נבין לגבי עניין השופר מלשון 'שפרו מעשיכם' - כפי שהזכרנו לעיל שכל סוד התשובה הוא אצל אמה עילאה. ואמא נקראת שופר, כדאיתא בזוהר הקדוש: 'תקע בשופר גדול לחרותנו' - רומז לספירת הבינה שהיא משפרת את הולד, שבבינה, היינו באמא, טמון שורש התשובה.

לפיכך, צריכים אנו לידע כי בזמן תקיעת שופר 'אתער שופרא אחרא עילאה, ואתער רחמי ואסתלק דינא' [מתעורר שופר אחר עליון, ומעורר רחמים ומסתלק הדין], כדאיתא בזוהר הקדוש (אמור, דף צ"ט ע"ב). אם כן, הוידוי שאדם מתוודה בזמן תקיעות השופר עולה למעלה ללא שום עיכוב ומניעה, ללא שום מקטרג, וזה דבר גדול ועצום. וכן היה נוהג רבינו האר"י כדאיתא בשער הכוונות (דף צ' ע"א) עי"ש.

בענין הוידוי בעת התקיעות

רבינו האר"י זצוקלה"ה בשער הכוונות (דף צ' ע"א) מעלה קושיא: פעם אחת כתוב בזוהר הקדוש (פרשת תצוה דף קפ) שאסור להתוודות בראש השנה, ופעם אחרת (פרשת פנחס רלא ע"א) כתוב שאדרבה, מי שמתוודה בראש השנה, הקב"ה דן אותו בכבודו ובעצמו (ומי שהקב"ה דן אותו באופן ישיר, ודאי יוצא זכאי בדיו, כדאיתא בזוהר פנחס רנ"ט).

מתרץ רבינו האר"י את הקושיא הנ"ל: מה שכתוב לא להתוודות, הוא בשאר היום - לא בתקיעות שופר, ולא להתוודות בקול רם. אך אם מתוודה בלחש - בחיתוך שפתיים מבלי להשמיע לאוזניים - שפיר דמי וכן נהג בעצמו.

ובזכרונות תשר"ת, תש"ת, תר"ת, ובשופרות תשר"ת, תש"ת, תר"ת. בזה מגיעים לשלושים קולות בלחש, וביחד עם תקיעות דמיושב הרי אלו שישים קולות.

לאחר מכן, בחזרת הש"ץ של מוסף, במלכויות אנו תוקעים תשר"ת, תש"ת, תר"ת, ובזכרונות תשר"ת, תש"ת, תר"ת, ובשופרות תשר"ת, תש"ת, תר"ת. בזה מגיעים לתשעים קולות.

בקדיש נתקבל תוקעים תשר"ת, תש"ת, תר"ת, שהם עוד עשרה קולות, ובצירוף כל הקולות יחדיו מגיעים למניין מאה קולות. לבסוף, עושים תרועה גדולה, שהיא בעצם הקול המאה ואחד.

שופר - שפרו מעשיכם

השופר הוא מלשון 'שפרו מעשיכם', כדאיתא במדרש (ויקרא רבה כ"ט, ו). וכן הוא מלשון שפורפרת, כדברי הר"ן (ראש השנה דף ו ע"א מדפי הרי"ף). ובדרשת הרמב"ן (שם ד"ה ועם כל זה) והריטב"א (ראש השנה דף כו ע"א) כתבו שרק לאחר התיקון נקרא 'שופר', שהוא משופר ומתוקן.

עניין זה מזכיר את יוכבד ומרים שנקראו גם שפרה ופועה. וכדפירש רש"י (שמות א, טו): 'שפרה - זו יוכבד, על שם שמשפרת את הולד'. ועיין בבעל הטורים (שם) שכתב: 'שפרה: ב' במסורה מתרי לישני. דין ואידך ברוחו שמים שפרה. כי דרך המילדות שלפעמים שהולד נוצר מת לוקחת המילדת שפופרת של קנה ומשימה תוך מעיו של הילד ומנפחת בו ומשיבה רוח לילד וזהו שפרה לשון שפופרת.'

פרק ג

ארבע סדרות של תקיעות כנגד ארבע שורשי עבירות

ארבעה שורשי עבירות יש שאנו מתוודים עליהם בראש השנה בעניין התקיעות, וכנגדם ארבע סדרות של תקיעות:

- א. תקיעות שופר דמיושב.
- ב. תקיעות שופר דמעומד – בתפילת הלחש.
- ג. תקיעות שופר דמעומד - בחזרת הש"ץ.

ד. בקדיש תתקבל (תשרי"ת תש"ת תר"ת).

ארבע סדרות אלו מכוונות כנגד שם הוי"ה ב"ה (יה-ה-ה), וכן כנגד ארבע מיתות בית דין: סקילה, שריפה, הרג וחנק. ומקבילות הן לארבע עבירות חמורות:

א. עבודה זרה - ובכללה כעס, עצבות ומרה שחורה, חוסר אמונה, כפירה, מחשבות זרות, פניות זרות וגאווה, שהם אביזריהו דעבודה זרה.

ב. גילוי עריות - ובכללם חיבוק ונישוק, ראיות אסורות, מחשבות פסולות ואסורות והרהורים רעים, שהם אביזריהו דגילוי עריות.

וכך כתב בשער הכוונות (דף צ' ע"א): 'ובענין הוידי ביום ראש השנה נמצאו בספר הזוהר מאמרים חלוקים, כי ממאמר אחד נראה דאסור לפרשא חטאוי בהאי יומא ובמקום אחר נראה להיפך. ומורי ז"ל היה נוהג להתודות על חטאוי בלחש שלא ישמעו הדברים לאזניו, והיה אומר כי המאמר הראשון שבספר הזוהר לא אסר אלא בקול רם ולא בלחש, ואמנם אפילו בלחש לא היה נוהג להתודות אלא בעת תקיעת שופר דמיושב לפי שאז מתערבב השטן ואינו משגיח לקטרג ואז דברי הוידי עולים למעלה בהתחברות קול השופר העולה למעלה'.

וכן הוא בפרי עץ חיים (שער כ"ו ריש פרק ה'), ובשלי"ה (דף רי"ד ע"ב). וכתב בכף החיים (סי' תקפ"ד ס"ק ו'): 'וכתב שם השלי"ה טוב שיתודה ויפרט חטאיו בין תשרי"ת לתשי"ת ובין תשי"ת לתר"ת שאז מפסיקין קצת בלאו הכי, ובשעה שמתודה יבכה ויתחרט במאוד ויבקש מחילה מהשי"ת ומודה ועוזב ירוחם', עכ"ל.^ה

עיונים והארות

^ה ידוע שהגרי"ע זצ"ל דן בעניין זה בשו"ת יביע אומר בהתכתבות עם הגרי"ש אלישיב זצ"ל, והרב עובדיה חושב להפסק (עניין יביע אומר ח"ג חאוי"ח סי' לב ולי"ד). אך ידוע ומפורסם שכתבו על כך כמה תשובות, בין היתר בעניין שברגע שחז"ל תיקנו לנו לעשות את כל הסדרות הללו של השופר, אז הכל צריך בכל מקרה, ומסיום הברכה לתחילת התקיעות אין הפסק. ועוד, שהוידיים הללו הם חלק מעניין התקיעות, שזו התשובה, וגם לא משמיעים לאוזניים אלא רק בחיתוך שפתיים.

מכל מקום, דעת הרב עובדיה זצ"ל שיעשה את הוידי במחשבה. אולם מי שנוהג כדעת השלי"ה, מרן החיד"א, הבן איש חי, כף החיים, ובראשם רבינו האר"י ומרן הרש"ש, מתודה בחיתוך שפתיים מבלי להשמיע לאוזניים. ודעביד כמר עביד ודעביד כמר עביד

ג. שפיכות דמים - ובכלל זה המלבין פני חברו ברבים, וכד'.

ד. לשון הרע - ששקול כנגד כולם.

ואמרו רבותינו במסכת סנהדרין (דף ק"ב ע"א): 'אמר רבי יצחק: אין לך כל פורענות ופורענות שבאה לעולם שאין בה אחד מעשרים וארבעה בהכרע ליטרא של עגל הראשון, שנאמר: וביום פקדי ופקדתי עליהם חטאתם'. ופירש רש"י: 'כמו שפשע העגל שמור לדורות לפורענות, שאין לך פקודה שאין בה מפקודת העגל'.

והנה, חטא העגל הוא שורש כל העבירות שכלן. ואם נתבונן בראשי תיבות של 'עגלי': ע' - עריות, ג' - גזל, ל' - לשון הרע. וגם גזל הוא מאביזריהו דשפיכות דמים, כדאמרו רז"ל (בבא קמא קיט ע"א): 'אמר ר' יוחנן: כל הגוזל את חברו שוה פרוטה כאילו נוטל נפשו ממנו'. ולכן 'שקלי' עולה בגימטריא 'נפשי'.

הישוב מניין הטרומיטין

מין השו"ע (סימן תקי"ז סעיף ג') הביא את דעת ר"ח ותוס' כיש אומרים קמא, ואת שיטת ריב"א וריב"ם כיש אומרים בתרא. והלכה כיש אומרים בתרא, ולפי זה:

שיעור 'יבבא' עולה לג' טרומיטין (בערך כשניה וחצי).

שיעור 'תרועה' שווה לג' יבבות, שהם ט' טרומיטין.

שיעור 'תקיעה' שווה לתשעה טרומיטין, כדין תרועה.

לפי חשבון זה, נקבל:

תשר"ת - ל"ו טרומיטין,

תש"ת - כ"ז טרומיטין,

תר"ת - כ"ז טרומיטין.

וכאשר נכפיל כל אחד בג' פעמים, כפי סדר התקיעות, יעלה בידינו:

תשר"ת: ל"ו טרומיטין כפול ג' פעמים = ק"ח (108).

תש"ת: כ"ז טרומיטין כפול ג' פעמים = פ"א (81).

תר"ת: כ"ז טרומיטין כפול ג' פעמים = פ"א (81).

נחבר את כולם יחד: ק"ח (108) + פ"א (81) + פ"א (81) = ר"ע (270) טרומיטין.

נמצא שסך כל הטרומיטין בכל אחת מסדרות התקיעות הוא כדלהלן:

1. תקיעות שופר דמיושב - ר"ע (270) טרומיטין.

2. תקיעות שופר דמעומד בלחש - ר"ע (270) טרומיטין.

3. תקיעות שופר דמעומד בחזרת הש"ץ - ר"ע (270) טרומיטין.

4. בקדיש תתקבל (תשר"ת תש"ת תר"ת) - צ' (90) טרומיטין.

* סה"כ תת"ק (900) טרומיטין.

ד. בקדיש תתקבל (תשריית תשי"ת תר"ת) –
כנגד האות ה' אחרונה:

מכוון כנגד לשון הרע, בחינת מלכות פה.
כנגד מיתת חנק (אסכרא). ואיתא
בזוה"ק (מצרע, נ"ג): 'מי שיש בו לשון הרע
תפילתו אינה נכנסת לפני השי"ת'. לכן,
לאחר תיקון עוון לשון הרע, אומרים
'תתקבל צלותא ובעותנא'.

אות הוי"ה	עונש	עבירה	
י	סקילה	עבודה זרה	תקיעות דמיושב
ה	שריפה	גילוי עריות	תקיעות דמעומד - לחש
ו	הרג	שפיכות דמים	תקיעות דמעומד - חזרה
ה	חנק	לשון הרע	קדיש תתקבל

סך הכל מאה קולות ובהם תשע מאות
טרומיטין, והם כנגד שם שד"י במילוי
(שיין, דלית, יו"ד העולה 814) בחיבור שם
א-להים (86).

והכוונה היא לשדד כוחות הדין של אלקים
ע"י שם ש-די במילואו (עין שעה"כ
דף צט ע"ד).

עוד יש לדעת שבסיכומי התקיעות יש בדינו
י' פעמים תשרי"ת שהם י' פעמים לוי
טרומיטין שה"כ בגי' 360 כמנן שטן עם
הכולל, ויכוין בזה לבטל כח השטן המקטרג.

סדרות התקיעות כנגד ארבע אותיות

הוי"ה ב"ה

כל סדרה מכוונת כנגד אות משם הוי"ה
ב"ה:

א. תקיעות שופר דמיושב – כנגד קוץ הי'
והיוד עצמה:

מכוונות כנגד יצר הרע של עבודה זרה,
שחייבים עליה סקילה (סנהדרין פ"ז).

פגם זה הוא בייחוד השם, בבחינת כתר
וחכמה. התיקון נעשה בתקיעות דמיושב,
ברוב עם הדרת מלך, ובזה ממליכים את
הקב"ה ומתקנים עוון ע"ז. האות י' רומזת
לאבן הסקילה, כדברי האר"י ז"ל.

ב. תקיעות שופר של לחש – כנגד האות ה'
ראשונה:

מכוונות כנגד יצר הרע של גילוי עריות.
החוטא בעריות עושה זאת בסתר,
שוכח כי עין רואה ואוזן שומעת, וכל
מעשיך בספר נכתבין' (אבות ב, א). לכן נעשה
בתפילת הלחש. כנגד שריפה, עונשם של
חייבי כריתות בעריות (סנהדרין נ"ב ע"ב).
השריפה נעשית בהתכת עופרת הנכנסת
לגוף בסתר, כנגד עריות הנעשות
בסתר.

ג. תקיעות שופר דמעומד בחזרה – כנגד
האות ו':

מכוונות כנגד שפיכות דמים, הנעשית בכעס
ובקול רעש גדול. מיתתו בסייף,
הרומז לאות ו'. לכן נעשית בתפילת החזרה.

עיונים והארות

י' אף שיש גילוי עריות שעונשו בחנק או בסקילה, לא מצינו עוון אחר שעונשו בשריפה חוץ מגילוי עריות, של י' בת
כהן כי תחל לזנות!...

פי הכתוב (תהילים קטז, ז): 'הַאֲמַנְתִּי בִּי אֲדַבֵּר'.

הנה, ברגע שאדם מוציא דברים מפיו, הרי זה מעורר אצלו את הדברים החבויים בלבו. על כן, ככל שנרבה באמירת פסוקי המלכויות ונתבונן בהם, כך יתגלה השי"ת אצלנו כמלך באופן גלוי יותר, ואנו זוכים להמליך את הקב"ה עלינו ביתר שאת.

ראוי להדגיש כי זהו עיקר עבודת היום הקדוש - לבטל את כל הרצונות כולם מול רצונו יתברך. וכך נאמר בלבנו: 'ריבוננו של עולם, אין לנו מלך אלא אתה, ואנו חפצים שאתה לבדך תמלוך עלינו'.

ויהי רצון שנזכה במהרה בימינו לגילוי מלכות שמים בשלמותה ולביאת משיח צדקנו. ויקויים בנו האמור: 'ועל כסאו לא ישב זר ולא ינחלו אחרים את כבודו'.

ונזכה להתבשר ולשמוע בשורות טובות, ותהא השנה הבאה עלינו לטובה שנה טובה ומבורכת לנו ולכל בית ישראל, אמן. ואמן.

ועשר פעמים תשי"ת יש בהם ר"ע טרומיטין ויכוין לבטל על ידם את כח היצר הרע הנקרא 'רע' הממונה על הלאוין מצות לא תעשה שהם דינן תקיפין.

ועשר פעמים תר"ת יש בהם גם כן ר"ע טרומיטין ותכוין לבטל על ידם היצר הרע הממונה לבטל מצות עשה והם דינא רפיא (שעה"כ שם).

התעוררות להתבונן בפסוקי מלכויות, זכרונות שופרות

עוד יש לדעת, כדאיתא בגמרא (ראש השנה ט"ז): 'תוקעין ומריעין כשהן יושבין ותוקעין ומריעין כשהן עומדין'. תוקעין ומריעין כשהן יושבין – כנגד תשובה מיראה. ותוקעין ומריעין כשהן עומדין – כנגד תשובה מאהבה.¹

איתא בגמרא (ראש השנה לד): 'אמרו לפני בר"ה מלכויות... כדי שתמליכוני עליכם'. וביארו רבותינו את עומק העניין על

עיונים והארות

¹ שנעשית תוך כדי התפילה, בפסוקי מלכויות, זכרונות, שופרות, כאשר מתעוררים ומתבוננים בתיבות התפילה ומתמלאים געגועים להשי"ת.

עשרת ימי תשובה

פרק א':

תלות החתימה בתשובה

פרק ב':

עשי"ת – ממצע

פרק ג':

תיקון המידות בעשי"ת

הגיליון נערך מתוך שיעורי מו"ר עם
הגהות ותוספות מכת"י של מו"ר
שליט"א:
עשרת ימי תשובה – תשפ"ד

פרק א

השגת הראב"ד בזה

שיטת הרמב"ם בעניין המשפט הנעשה

בראש השנה

בס"ד, נעסוק בעזרת השם יתברך בסוגיא, יקרת ערך בענין עשרת ימי תשובה, ונפתח בקושיא נוקבת על דברי רבינו הרמב"ם. ומתוך יישוב הקושיא, נזכה לעמוד על יסוד נשגב בהבנת מהות ימים אלו.

הנה כתב הרמב"ם בהלכות תשובה (פרק ג' הלכה א'): 'כל אחד ואחד מבני האדם, יש לו זכיות ועונות. מי שזכיותיו יתירות על עונותיו, צדיק. ומי שעונותיו יתירות על זכיותיו, רשע. מחצה למחצה, בינוני. וכן המדינה, אם היו זכיות כל יושביה מרובות על עונותיהן, הרי זו צדקת. ואם היו עונותיהם מרובין, הרי זו רשעה. וכן כל העולם כולו.'

ובהלכה ב' הוסיף: 'אדם שעונותיו מרובין על זכיותיו, מיד^א הוא מת ברשעו, שנאמר: 'על רוב עונדך'. וכן מדינה שעונותיה מרובין, מיד היא אובדת, שנאמר: 'זעקת סדום ועמורה היא רבה' וגו'. וכן כל העולם כולו, אם היו עונותיהם מרובין מזכיותיהן, מיד הן נשחתין, שנאמר: 'וירא ה' כי רבה רעת האדם'^ב.

עיונים והארות

^א הראב"ד אומר שלא הכוונה שהוא מת מיד אלא הכוונה שמיד נגזר עליו שלא ימלאו ימיו, כדלקמן.

^ב ודאי שהרמב"ם מסביר את הדברים כפשוטם ממש, אך יש מסבירים אחרת מדברי הרמב"ם. (עיין תוס' ד"ה ונחתמין שיכול להיות אדם שיצא זכאי בדין בראש השנה ויקבל יסורין כמי ששרף את כל התורה כולה ולא שיר ממנה אות אחת ולעומת זאת, יש אדם שיצא חייב בדין אך יקבל שכר בשנה הבאה כאילו קיים את כל התורה כולה. וטעם הדבר כיוון שסוברים בעלי התוס' שהדין הוא לגבי העולם הבא, אך בעולם הזה פעמים שמשלם לשטאיו אל פניו להאבדו. ועוד הסברים נוספים יש בזה ואכמ"ל).

והנה הראב"ד בהשגותיו תמה על דברי הרמב"ם וז"ל: 'א"א, לא כמו שהוא סובר, שכשאמרו רשעים נחתמין לאלתר למיתה שמיד מתים. ואינו כן, כי יש רשעים חיים הרבה, אלא נחתמין לאלתר שלא ימלאו ימיהם שני הדור שנגזרו עליו, ועיקר דבר זה ביבמות (י:).'

ולכאורה קושיית הראב"ד מתחזקת מהמציאות הנראית לעינינו, שהרי אנו רואים אנשים המאריכים ימים ושנים אף על פי שלכאורה מעשיהם אינם ראויים. וא"כ כיצד יתיישבו דברי הרמב"ם עם המציאות?

אומנם, עיון מעמיק בדברי הרמב"ם בסיפא דהלכה מיישב את הקושיא. וכה כתב הרמב"ם: 'ושקול זה אינו לפי מנין הזכיות והעונות, אלא לפי גודלם. יש זכות שהיא כנגד כמה עונות, שנאמר: 'יען נמצא בו דבר טוב' (מלכים א יד, יג). ויש עון שהוא כנגד כמה זכיות, שנאמר: 'וחוטא אחד יאבד טובה הרבה' (קהלת ט, יח). ואין שוקלין אלא בדעתו של אל דעות, והוא היודע היאך עורכין הזכיות כנגד העונות.'

והנה, לאור דברים אלו, יש לומר דלית לן ידיעה ברורה כיצד דנים את האדם, שכן אין בידי אנוש לשער ערכה ואיכותה של כל מצווה, וכן חומריתה של כל עבירה.

עד יום הכפורים. אם עשה תשובה, נחתם לחיים ואם לאו, נחתם למיתה'.

פסוּת דבריו מורה, כי כשם שביום פטירתו של אדם נערך לו דין שמים על כלל ימי חייו, כך גם בכל שנה ושנה עומדים אנו כביום המיתה. ויש להביא סמך לדבר מדברי רבינו המהרש"א בביאורו לגמרא במסכת ברכות (נח, ב^ג), דאיתא התם דמי שלא ראה את חברו י"ב חודש מברך עליו 'מחיה המתים'.

נמצינו למדים, שבראש השנה עומדים כולנו בבחינת סכנת מיתה, כאילו נכנסנו ללועו של ארי, ובצאתנו ממנה הרינו כמי שקם לתחיה ממש.

והנה, כלל גדול בדינו שמדקדקים בלשון הרמב"ם כשם שמדקדקים בלשון המקרא, דהיינו שאין מילה אחת בדבריו שנכתבה ללא נפקא מינה.

לאור זאת, יש לעיין בדקדוק לשונו של הרמב"ם ולהבין את משמעות דבריו לעומקם. שכן, בהזכירו את מעמד הבינוני, מחדש הרמב"ם יסוד נפלא בהבנת מהות הדין בעשרת ימי תשובה, ומלמדנו על כוחה העצום של התשובה בימים נוראים אלו.

יתר על כן, דאין בדינו לדעת היכן גדל האדם והיכן נתחנך, מה למדוהו ומה ידעיותיו, ואף אין אנו מכירים את עוצם יצרו הרע. זאת ועוד, נעלם מעינינו סוג נשמתו ומלבוש נשמתו אשר ניתנו לו בעת לידתו.

ועל כן, אין ביד אנוש לדון ולהכריע בעניינים אלו, וכלשון קדשו של הרמב"ם: 'ואין שוקלין אלא בדעתו של אל דעות, והוא היודע היאך עורכין הזכיות כנגד העונות'.

נמצינו למדים דעל פי משנתו של הרמב"ם, אין להקשות ממה שנגלה לעינינו, שהרי אין בדינו לדעת את ערכה של כל מצווה ועבירה. שקילת המעשים נעשית על פי איכותם ולא על פי מניינם גרידא, ורק הקב"ה, שהוא בוחן כליות ולב, יודע להעריך ולשקול כל מעשה כראוי.

סיוע מדברי המהרש"א על הרמב"ם

והנה, לאחר הביאור הנ"ל, מוסיף הרמב"ם ומחדש אפשרות נוספת, והיא מציאותו של אדם בינוני. וכה כתב בהלכה ג': 'כשם ששוקלין זכיות אדם ועונותיו בשעת מיתתו, כך בכל שנה ושנה שוקלין עונות כל אחד ואחד מבאי העולם עם זכיותיו ביום טוב של ראש השנה. מי שנמצא צדיק, נחתם לחיים. ומי שנמצא רשע, נחתם למיתה. והבינוני, תולין אותו

עינים והארות

י ויעו"ש זו"ל: לאחר שנים עשר חדש כו'. לפי שבכל שנה האדם נידון בראש השנה ויום הכפורים אם למות אם להיות חי ואם רואהו אחר ר"ה ויה"כ זה ואחר כך אין רואה אותו עד אחר ר"ה ויה"כ הבא הרי עבר עליו דין אם למות אם לאו וע"כ אומר ברוך מחיה מתים שניצול מדין מיתה ברי"ה ויה"כ והשתא ניחא דמייתי עלה הכא מילתיה דרב דמייירי נמי בודו שהיה חי ואמר שאחר שעבר עליו שנה הוא נשכח כמת וצריך לברך עליו ברוך מחיה מתים ומדמה ליה לכלי אובד כפירש"י דבעבר לו שנה הוא אבוד לגמרי וא"צ להכריז ומ"מ אם בעל אבידה מצאה אח"כ הרי מחזיר לו ה"נ באדם בעבר לו שנה ואין רואהו הרי הוא כאבוד ומת ואם נמצא חיב לברך עליו ברוך מחיה מתים שזיכהו לחיים בדין ר"ה ויה"כ ודו"ק.

מדוע תלה החתימה בתשובה?

והבינוני, תולין אותו עד יום הכפורים. אם עשה תשובה, נחתם לחיים ואם לאו, נחתם למיתה¹. ובאמת, הקשו על דברי הרמב"ם קושיא אלימתא, ושיגרו שאלה זו לבנו - רבי אברהם בן הרמב"ם. וזו עיקר הקושיא: מפני מה תלה הרמב"ם את החתימה בתשובה?

לכאורה, אם אדם נמצא בינוני, דהיינו מחצה זכויות ומחצה עוונות, היה לו לרמב"ם לומר: 'והבינוני, תולין אותו עד יום הכפורים. אם הוסיף זכויות נחתם לחיים, ואם הוסיף עוונות נחתם למיתה'. שהרי מאזנו של הבינוני מדוקדק הוא, חציו זכויות וחציו עוונות, ובעשרת ימי תשובה הרי האדם חי ופועל, מקיים מצוות ולפעמים נכשל בעבירות חלילה. וכל אלו מצטרפים למאזנו ומכריעים את הכף.

אם כן, היה לו לרמב"ם לומר שימנע מעבירות ויעשה מצוות, ובכך יחתם לחיים. מדוע אפוא תלה זאת בתשובה דווקא?

ונראה לבאר בזה, דהנה לפי פשטות דברי הרמב"ם, יום הכיפורים מכפר למי שהיה בראש השנה רוב זכויות ומיעוט עבירות, והוא נחתם לחיים, ואז ממשיך ליום הכיפורים המכפר לו על העוונות.

ובאמת, מצינו בזה פלוגתא דתנאי במסכת יומא (פה, א), דאיכא מאן דאמר דאם חזר בתשובה מכפרים לו את העוונות ואם לאו אינם מתכפרים, ולעומת זאת רבי

סבירא ליה דיום הכיפורים מכפר בכל גוונא, בין עם תשובה ובין בלא תשובה².

ברם, יש לדקדק למי מכפר יום הכיפורים? הוי אומר, למי שזכה להגיע לשם! כלומר, למי שמגיע רובו זכויות ומיעוט עוונות, או למי שהיה בינוני ועשה תשובה בעשרת ימי תשובה, ואז מכפר לו.

אך מי שהיה רשע ונחתם למיתה כבר בראש השנה, או מי שהיה בינוני ולא עשה תשובה בעשרת ימי תשובה, כבר נחתם למיתה!

והסיבה היא שעצם כך שאדם נמצא בעשרת ימי תשובה, והשי"ת כביכול פושט את ידו לקבלו בתשובה ואין האדם מנצל זאת, הנה נחשב הדבר לעוון גדול המכריעו חלילה לכף חובה.

ולפי זה יש לדקדק בלשון הרמב"ם: 'והבינוני, תולין אותו עד יום הכיפורים. אם עשה תשובה, נחתם לחיים ואם לאו, נחתם למיתה'. ויש להקשות, מדוע נחתם למיתה? אם לא חזר בתשובה ונשאר בינוני, מפני מה יחתם למיתה? והתשובה היא כנ"ל. ויש עוד ביאור נפלא בזה כלקמן.

עיונים והארות

¹ ואמנם כתבו על כך התוספות ישנים (יומא פה, ד"ה 'תשובה'): 'יש לומר דלרבי נמי צריך תשובה לכפרה גמורה, אף על גב דמהני יום הכיפורים למעט מכרת, מכל מקום כפרה גמורה בלא תשובה ליכא. דאלי"כ למה חרב הבית בשביל עוונותינו, כיון שיום הכיפורים מכפר חוץ מג' דברים דפורק עול וכ"ו'. וכן כתבו התוספות הרא"ש שם והגהות מימוניות בהלכות תלמוד תורה פרק ג' אות ב'.

פרק ב

הסבר ר' אברהם בן הרמב"ם בזה

עשיית – יש בהם לכאן ולכאן

והנה, דבר נפלא ביותר איתא בדברי רבינו אברהם בן הרמב"ם, והוא מדוקדק ביותר ברישא דמילתא. דהנה יש לחקור חקירה עמוקה, לאן שייכים עשרת ימי תשובה? לשנה שעברה או לשנה הבאה?

ולמשל, אדם שהרוויח ממון בעשרת ימי תשובה, אימתי נפסק לו שירוויח אותו? בראש השנה האחרון או בראש השנה הקודם?

אלא האמת שעשרת ימי תשובה נמנים לכאן ולכאן. וכבר הסברתי במקום אחר ע"פ רבינו האר"י הקדוש זיע"א שהם כעין ממצע, שיש בהם גם מהשנה הקודמת וגם מהשנה הבאה עלינו לטובה".

עתה, נשוב ונדקדק בלשון הזהב של רבינו הרמב"ם: 'כשם ששוקלן זכיות אדם ועונותיו בשעת מיתתו, כך בכל שנה ושנה שוקלן עונות כל אחד ואחד מבאי העולם עם זכיותיו ביום טוב של ראש השנה'.

הנה לנו, שאומר הרמב"ם כי ראש השנה הוא כעין יום הדין הגדול של יום המיתה, ולפי המאזן שהגענו עמו לראש השנה, כך אנו נידונים.

ומעתה יש לומר, שגם אם יוסיף אדם לעצמו זכיות בעשרת ימי תשובה, לא יועיל לו הדבר לגבי השנה שחלפה, מפני שהזכיות שאדם מוסיף בעשרת ימי תשובה כבר שייכות לשנה הבאה.

ולכן, אין זה מה שיעזור לאדם להפוך את הכף לזכותו, כיוון שעל פי המאזן של השנה שעברה האדם נחתם עמו עד ראש השנה. יוצא לנו מכאן, שמי שיצא צדיק נחתם לחיים, ומי שיצא חייב נחתם למיתה.

עיונים והארות

^ה והנה, כבר הארכנו במקום אחר בסוגיא זו לפי ענין ימות הלבנה וימות החמה. ונבאר בקצרה:

איכא הבדל בין שנת חמה (שס"ה ימים) לשנת לבנה (שנ"ד ימים) של י"א ימים. ואנן בני ישראל סופרים גם לחמה וגם ללבנה, וזוהי הספירה הנכונה והאמיתית.

לחודשים אנו מונים ללבנה, אך כתיב בתורה (דברים ט"ז א) 'שמור את חדש האביב ועשית פסח', ומכאן שאנו מחויבים לשמור תמיד שחג הפסח יחול באביב. ברם, עונות השנה נקבעות לפי שנת חמה ולא לפי שנת לבנה, ולפיכך כל אימת דאיכא פער בין ימות החמה לימות הלבנה, עבדינן שנה מעוברת ומוסיפים חודש. וכך מבאר הרמב"ם בארוכה בהלכות קידוש החודש (פ"ד).

ולהבדיל אלף אלפי הבדלות, הנוצרים והישמעאלים, שמחקים את היהדות כל אחד בצורתו, הישמעאלים סופרים רק ללבנה, ולפיכך מועדיהם נופלים בכל מיני זמנים בשנה. והנוצרים סופרים רק לפי החמה. ושני הדברים הללו נפסדים ופסולים המה, דהא בעינן למימני גם לחמה וגם ללבנה.

ולפיכך אנו מונים י"ב חודש של לבנה, אך ברגע שיש פער יתר על לי יום, מעברים את השנה. ויש בזה חשבונות נפלאים וטובים.

נמצא דלשנים אנו סופרים לחמה, ולחודשים ספרין ללבנה. ומהאי טעמא, השנה מתחלפת אצלנו בתשרי, אף על גב דתשרי הוא החודש השביעי.

ולנידון דידן, ההפרש בין שנת חמה (שס"ה ימים) לשנת לבנה (שנ"ד ימים) הוא י"א ימים. ומסבירים שהוא בדיוק ההבדל של עשרת ימי תשובה, שהם בעצם שייכים גם לכאן וגם לכאן.

לפיכך צריך כל אדם שיראה עצמו כל השנה כולה כאילו חציו זכאי וחציו חייב. וכן כל העולם חציו זכאי וחציו חייב. חטא אחד, הרי הכריע את עצמו ואת כל העולם כולו לכף חובה וגרם לו השחתה. עשה מצוה אחת, הרי הכריע את עצמו ואת כל העולם כולו לכף זכות וגרם לו ולהם תשועה והצלה, שנאמר: "וצדיק יסוד עולם" (משלי י, כה). זה שצדק הכריע את כל העולם לזכות והצילו.

ומפני ענין זה, נהגו כל בית ישראל להרבות בצדקה ובמעשים טובים ולעסוק במצות מראש השנה ועד יוה"כ יתר מכל השנה. ונהגו כולם לקום בלילה בעשרה ימים אלו ולהתפלל בבתי כנסיות בדברי תחנונים ובכיבושין עד שיאור היום¹.

והנה, מדברי הרמב"ם עולה כי יש להרבות 'יתר' בצדקה ובמעשים טובים ולעסוק במצות מראש השנה ועד יוה"כ יתר מכל השנה. ולכאורה קשה מהביאור לעיל, אלא י"ל דיש בזה שני דינים.

ביאור הדברים: מחד גיסא, יש ענין להרבות במצוות ובצדקה בעשרת ימי תשובה כדי להועיל ככל האפשר לעצמו ולכל העולם כולו. מאידך גיסא, אדם שיצא בינוני בראש השנה, אם עושה תשובה בעשרת ימי תשובה - מועיל לו, ואם לאו - לא מועיל.

הרמב"ם מורה שמצווה להרבות בצדקות וכיוצא בזה, אלא שיש להקפיד שזה יהיה בצירוף התשובה¹.

ולגבי אדם בינוני - זכויות לא יכריעו את הכף, כיוון שהן שייכות למאזן חדש. אולם, מה שיכול להכריע את הכף לכף זכות היא פעולה שתשנה את המאזן של השנה שעברה, וזה ניתן לשינוי רק על ידי התשובה. שהרי כל מהותה של התשובה היא שהיא מתקנת את העבר.

נמצא, שרק על ידי תשובה בעשרת ימי תשובה, אדם משנה את המאזן. וכיצד? זדונות נעשות שגגות, וכל שכן אם נעשות זכויות - אזי ממילא המאזן של השנה הקודמת משתנה, ובאופן כזה אדם נכתב ונחתם לאלתר לחיים. וזוהי תשובתו של רבי אברהם בן הרמב"ם להסביר את דברי אביו.

קושיא נוספת בדברי הרמב"ם והיישוב בזה

כעת נענין בדברי רבינו הרמב"ם בהלכה ד', ונדון בקושיא המתעוררת מתוך דבריו על תשובתו של רבי אברהם בן הרמב"ם לעיל.

וכה כתב הרמב"ם בהלכה ד': 'אע"פ שתקיעת שופר בראש השנה גזירת הכתוב, רמז יש בו, כלומר עורו ישינים משנתכם ונרדמים הקיצו מתרדמתכם וחפשו במעשיכם וחזרו בתשובה וזכרו בוראכם. אלו השוכחים את האמת בהבלי הזמן, ושוגים כל שנתם בהבל וריק אשר לא יועיל ולא יציל, הביטו לנפשותיכם והטיבו דרכיכם ומעלליכם. ויעזוב כל אחד מכם דרכו הרעה, ומחשבתו אשר לא טובה.

עיונים והארות

¹ והנה, יש להעיר ע"פ מה שכתבתי בסוף פ"א: גם למי שסובר שמצוות ומעשים טובים שאדם עושה בעשרת ימי תשובה אכן מצטרפים למאזנו, אם אינו עושה גם תשובה עם אותן מצוות, הרי שחוסר עשיית התשובה בעשרת ימי

אימתי ראוי לברך ברכת הלבנה?

בתשובה על העבר. ומצוות ברכת הלבנה, דממילא שייכת לשנה הבאה, ראוי לשמרה למוצאי יום הכיפורים. ודעביד כמר עביד ודעביד כמר עביד. ואני מנהגי בל"ג לברך ברכת הלבנה בזמנה לפני יוה"כ, ואפשר שמצוה זו נמי תכריע לטובה.

על פי הסוגיא דידן, יש בידינו לבאר מחלוקת נפלאה בהלכה, והיא: אימתי ראוי לברך ברכת הלבנה - קודם יום הכיפורים או במוצאי יום הכיפורים? הנה, איכא דעות דסברי לברך ברכת הלבנה לאחר יום הכיפורים, כאשר האדם לבוש בלבן כמלאכי השרת.¹

עיקר העבודה בימים אלו

נמצינו למדים, דעיקר העבודה בעשרת ימי תשובה הינו ענין התשובה גופא. והנה, אדם היודע שנכשל פעמים רבות בלשון הרע, יקבל על עצמו שלא לשמוע בגנותו של שום אדם. וכן, אם נכשל בראיות אסורות, בזלזול בתפילה, בביטול תורה, בהפסקה באמצע הלימוד, וכיוצא בזה בכל הדברים אשר יודע בנפשו שנכשל בהם, יקבל על עצמו בעוז ותעצומות בבחינת 'עמוד כגבר והתגבר', להתוודות על חטאיו ומכאן ואילך 'חושבנא טבא' - לפתוח דף חדש.

מאיידך גיסא, ידוע ומפורסם מנהג בית אל, דאדרבה, יש לברך ברכת הלבנה קודם יום הכיפורים וזאת כמנהגם הטוב של רבותינו המקובלים זיע"א שלא לאחר את זמן המצוה. ואפשר לתת עוד טעמא במילתא על פי דאיתא בגמרא (קידושין מ:): 'יראה אדם עצמו כאילו חציו חייב וחציו זכאי, עשה מצוה אחת אשריו שהכריע עצמו לכף זכות, עבר עבירה אחת אוי לו שהכריע את עצמו לכף חובה, שנאמר (קהלת ט, יח) וחוטא אחד יאבד טובה הרבה - בשביל חטא יחידי שחטא אובד ממנו טובות הרבה.'

בין במצוות עשה ובין במצוות לא תעשה, חובה על האדם לפשפש במעשיו, ובוודאי ימצא דברים רבים הטעונים שיפור, וזו עיקר העבודה, ולא ניתן להגיע לכך אלא

אי נימא דהמצוות שאדם עושה בעשרת ימי תשובה מצטרפות למאזן השנה החולפת, הרי דיש להקדים ברכת הלבנה קודם יום הכיפורים. ואי נימא דהמצוות מצטרפות למאזן השנה הבאה, אזי ככהאי גוונא יש להתמקד בעשרת ימי תשובה בעיקר

עיונים והארות

תשובה - העוון שלה כה גדול, עד כדי כך שהקב"ה מתקרב אליו, כדכתיב (ישעיהו נ"ה ו): 'דרשו ה' בהמצאו קראהו בהיותו קרוב'.
ונמצא שעוון זה יהא כבד יותר מכל המצוות שיוסיף!

¹ הרמ"א (סימן תר"ב סעיף א') 'אין מקדשין הלבנה עד מוצאי יום כיפור', וכך כתב המשנה ברורה דקידוש לבנה יותר טוב כשהוא מבושם ובשמחה.

והטעם שאין מקדשין הלבנה קודם יום כיפור, מבואר במשנה ברורה (סימן תכ"ו סעיף ב') משום שמאוימים מכוח בדין.

וכך מובא בספר דבר חכמים (תשובה תפ"ט) בשם הגרי"ש אלישיב שהמנהג בירושלים להמתין ולומר קידוש לבנה במוצאי יום כיפור, ואף בשיבות [באירופה] היה המנהג כך.

ויש שנהגו וכך מובא במשנה ברורה בשם כמה אחרונים שהסכימו שיותר טוב לקיים המצווה מקודם, כדי שמצוה זו יכריעהו לכף זכות.

והנה, מעשה שהיה כך היה, והוא אשר הביא את רבי ישראל להניח מעט את עיסוקו בפלפולא דאורייתא ובהלכה, ולהתמסר להנגשת תורת המוסר לכלל ישראל. שכן הבין רבי ישראל, כי אף שהלומד תורה בעיון ובשכל ישר יכול להגיע למוסר מתוך התורה עצמה, מכל מקום רבים אינם מצליחים להפיק את לקחי המוסר מלימודם.

פרק ג

חיזוק נפלא בתיקון המידות

ולהבנת עומק העניין, יש להקדים ולומר כי תורת המוסר לא רק באה לתת מוסר לאחרים, אלא בעיקר להכיר את עצמנו ולעבוד על מידותינו.

נקדים מעשה ברבי חיים מוולוז'ין ואחיו רבי שלמה זלמן¹, שהתהלכו בדרך באחד מלילות החורף הקרים באירופה, ומשהתעכבו בשעת לילה מאוחרת, ביקשו למצוא אכסניה.

משהגיעו לאכסניה, דפקו על הדלת פעמים רבות עד שנענו. פתח להם בעל האכסניה ואמר: 'בשעה כה מאוחרת?!' היאך מפריעים אתם את מנוחת הבריות?!

ע"י לימוד מתמיד בספרי הלכה. ועיקר העיקרים בימים אלו הוא העסק בספרי מוסר, דבהם ימצא האדם תוכחת מוסר וחיזוק לנפשו לקראת הימים הנוראים הבאים עלינו לטובה.

נחתום דברינו במעשה נפלא אודות רבי ישראל מסלטנצ'יל, מייסד תנועת המוסר.

הנה, ידוע ומפורסם גדולתו בתורה של רבי ישראל, עד כי כאשר נשאל רבי חיים מבריסק צ"ל מי הם שלושת גאוני דורו, מנה בראשונה את רבי ישראל מסלטנצ'יל, לאחריו את אביו רבי יוסף דוב הלוי סולובייצ'יק (בעל היבית הלוי²), ולבסוף את רבי יצחק אלחנן ספקטור צ"ל.

עיונים והארות

¹ ראוי להרחיב מעט אודות רבי שלמה זלמן מוולוז'ין צ"ל, הנודע בפי כל בכינויו 'רבי זעלמעלע'. נולד ביום כ"ו בסיון ה'תקט"ז ונסתלק לבית עולמו ביום י"ג באדר ה'תקמ"ח, והוא תלמידו המובהק של רבינו הגר"א זצוק"ל ואחיו של רבי חיים מוולוז'ין צ"ל.

רבי שלמה זלמן נודע כבקי עצום בכל מכמני התורה, ובעל הנהגות מופלאות אשר הפליאו את כל רואיו. ומן הראוי לצייין, כי נסתלק לבית עולמו בדמי ימיו, עוד בחיי רבו המובהק, הגאון מוויילנא זיע"א. וכבר העיד עליו אחיו הגדול, רבי חיים מוולוז'ין, באומרו כי אף שקטן הוא ממנו בשנים, הרי בגודל הוא ממנו בכל דבר אחר. ויש בעדות זו ללמדנו על גדולתו העצומה של רבי שלמה זלמן, שכן ידועה גדולתו של רבי חיים עצמו, ואם העיד כך על אחיו, ודאי שהגיע למדרגות נשגבות ביותר.

ומן הראוי להביא כאן מעשה מופלא המעיד על שקידתו העצומה בתורה. מסופר כי בעת שלמד עם הגאון מוויילנא, היה מתמיד בלימודו עד כלות הכוחות ממש. פעם אחת, בעת לימודם המשותף, תקפה אותו עייפות עזה עד שנפל מחמתה. הגאון, בראותו זאת, מיהר להושיט את ידיו כדי למנוע מרבי שלמה זלמן חבטה בראשו. וכאשר נח ראשו של רבי שלמה זלמן על ידיו של הגר"א, נענה ואמר: 'יכל התורה עכשו בידיים שלי. ויש בדברים אלו ללמדנו על הערכתו העצומה של הגר"א לתלמידו המופלא, עד כי ראה בו כמי שכל התורה כולה טמונה בו.

הרי לנו דמות מופת של שקידה והתמדה בתורה, אשר זכתה להערכה עצומה מגדולי הדור, ויש בכך ללמדנו עד כמה גדולה מעלת ההתמדה והיגיעה בתורה הקדושה.

חלפו שנים רבות, וכמעט נשתכח מלב הבריות כי בעבר היה סנדלר פשוט. והנה, בא העת לשדך את בנו עם בתו של רב העיירה. לרגל המאורע, ערך הגביר חתונה מפוארת ביותר, והזמין את כל נכבדי העיר בשפע גדול.

והנה, בעת שכל נכבדי העיר התאספו תחת החופה לשמוח בשמחת בת הרב עם בן הגביר, קם אדם בליעל, קנאי ורשע מרושע, אשר זכר עדיין את עברו של הגביר כסנדלר פשוט. הוציא מכיסו סנדל עם רצועה קרועה, ולעיני כל הקהל הנכבד קרא אל עבר הגביר: 'אמור נא לי, אדוני הסנדלר, כמה כסף יעלה לי לתקן את הרצועה של הסנדל הזה?' ובכך ביישו ברבים לעיני כל. באותו רגע החווירו פניו של הגביר, ולבו לא עמד לו בבושה הגדולה. לקה בשבץ ונפטר לבית עולמו במקום.

מעשה זה זעזע את כל בני העיירה עד עמקי נשמתם, ונתן לרבי ישראל את ההבנה כי אדם שאינו לומד מוסר עלול להגיע למדרגות השפלות ביותר. על כן השקיע רבי ישראל מסלנט את כל גאונותו העצומה בעניין תורת המוסר.

ביקשו מחילה, אך הלה דחה אותם בגערה והותירם בחוץ (וכמובן לא ידע מי הם העומדים לפניו).

והנה, החל רבי זלמן לבכות. שאלו רבי חיים: 'מפני מה הנך בוכה? וכי נתרגשת מדברי אותו אדם?'

השיב לו רבי זלמן: 'לא על הבזיון הזה אני בוכה, כי אם על עצמי. שכן בשעה שביזנו הלה, חשתי צער בלבי, ובטוח הייתי קודם לכן כי אינני במדרגה זו לחוש צער כאשר מבזים אותי. אך משהרגשתי צער, הבנתי כי אינני מצוי באותה מדרגה שסברתי להימצא בה. ועל כך אני בוכה.'

הרי לנו עד כמה גדולה מעלת הכרת האדם את עצמו ואת מידותיו, ועד כמה ראוי לו לאדם לעמול על תיקון מידותיו בכל עת ובכל שעה.

בגודל השיבות לימוד המוסר

וכפי שצוין לעיל, נחזור כעת אל המעשה אשר סיפר רבינו ישראל מסלנט 'צוק"ל, מייסד תנועת המוסר, בבארו את אשר הניעו לכונן תנועה קדושה זו.

מעשה שהיה כך היה: בעיירתו של רבי ישראל התגורר סנדלר, איש עמל כפיים, אשר לימים האירה לו ההצלחה פנים. עשה עסק טוב והחל להתעשר, השקיע בעסקים נוספים ונעשה גביר מופלג. חדל מעיסוקו בסנדלרות, הנחשבת למלאכה פשוטה, מכר את כל סחורתו והפך לאיש עסקים בקנה מידה עולמי, עד אשר נעשה לגביר גדול ומפורסם.

הבנה נוספת במעשה בנוכר

אולם, חידוש נפלא שמענו מפי אחד מגדולי צדיקי ירושלים בדור הקודם, אשר אמר כי רבים לא הבינו נכונה את כוונתו של רבי ישראל מסלנט. לדבריו, לא אותו קנאי רשע שהלבין פני חברו ברבים הוא שהביא את רבי ישראל להקים את תנועת המוסר, אלא דווקא אותו גביר אשר מחמת שפגעו בו לקה בשבץ ונפטר.

שכן, רק אדם שאינו לומד מוסר עלול לקחת ללבו פגיעה עד כדי כך שיבוא לידי מיתה. אילו היו בני אדם לומדים מוסר, היו יודעים את מאמר חז"ל (דרך ארץ זוטא ח): 'כל המעביר על מידותיו, מעבירין לו

על כל פשעיו', ומבינים את עומק עניין מידת ההשתוות, לפיה המבזה והמשבח שווים בעיניו, ועבודתו היא בלתי לה' לבדו מבלי התפעלות מבני אדם. או אז, גם אם חלילה יבוזו ברבים, לא יבואו לידי סכנת נפשות.

הרי לנו יסוד גדול בחשיבות לימוד המוסר, לא רק למניעת מעשים רעים כלפי הזולת, אלא אף להגנה על נפשו של האדם עצמו מפני פגיעות החיים.

יהי רצון שזכה ללמוד מדרכו של רבי ישראל מסלנט זצ"ל, להתחזק בלימוד המוסר ולהגיע למידת ההשתוות, שלא להתפעל יתר על המידה מדברי בני אדם, טוב או למוטב, ובכך נזכה לחיים טובים ולשלום, ברוך ה' לעולם אמן אמן.

יוה"כ

פרק א':
מעלת יוה"כ

פרק ב':
טעמים למצוות האכילה
בערב יוה"כ

פרק ג':
מצוות האכילה ע"פ הסוד
וכוונות האכילה

פרק ד':
בגודל חשיבות פיוס בן
אדם לחבירו

הגיליון נערך מתוך שיעורי מו"ר עם
הגהות ותוספות מכת"י של מו"ר
שליט"א:
מצות האכילה - תשפ"ב

פרק א

סליחה מחילה וכפרה

ועטרותיהם בראשיהם ונהנים מזיו השכינה'.

בעוד שבשבת קודש אנו אוכלים ושותים, ביום הכיפורים אנו שובתים אף מאכילה ושתיה. ביום זה אנו זוכים להתעלות למדרגות רמות ונשגבות, ועובדים את השי"ת במקומות שכל ימות השנה אין אנו זוכים לעבוד בהם, בנקודות של העובי, בנקודה השלישית, הרביעית והחמישית - כפי שמסודר בסידור מרן הרש"ש על פי סדר התפילות, והם דברים נשגבים ונוראים.

בזמן הזה, אין לנו יום בשנה שבו מתפללים חמש תפילות, זולת יום הכיפורים: ערבית, שחרית, מוסף, מנחה ונעילה. וזה בסוד החתימה, חמש תפילות כנגד חמש אצבעות היד (שהיד היא חותמת).

והנה הם דברים עצומים מאוד, שכן זוכים למחילת עוונות גדולה כל כך, כדכתיב (ויקרא ט"ז ב): 'כי ביום הזה יכפר עליכם לטהר אתכם מכל חטאתיכם לפני ה' טהרה'. וזהו דבר נשגב, שעולים לשרש - לבינה העליונה שהיא בחינת עולם הבא.

עם ישראל נדמה למלאכי השרת

איתא בפרקי דרבי אליעזר (פרק מו): 'ראה סמאל שלא נמצא בהם חטא ביום הכפורים, אמר לפניו: רבונו של עולם, יש לך עם אחד בארץ כמלאכי השרת בשמיים, מה מלאכי השרת אין בהם קפיצין, כך הם ישראל עומדים על רגליהם ביום הכיפורים. מה מלאכי השרת אין להם אכילה ושתיה, כך ישראל אין להם אכילה ושתיה ביום הכיפורים. מה מלאכי השרת נקיים מכל חטא, כך ישראל נקיים מכל חטא ביום הכיפורים'.

בס"ד, הנה אנו ניצבים בסמיכות ליום הכיפורים, ונבוא לבאר מקצת עניינם. בעשרת ימי תשובה, מתעורר עניין הסליחה, הן בין אדם לחבירו והן בין אדם למקום. ובשבת שובה, עת דורש החכם את דרשתו הגדולה, איתא במדרש משלי (פ"ה) דבשעה שהחכם יושב ודורש, מוחלין לציבור על עוונותיהם.

ובערב יוה"כ, נהגו ישראל קדושים במנהג הכפרות. וזהו שאומרים: 'סליחה ומחילה וכפרה'. 'סליחה' - זה עניינם של עשרת ימי תשובה. 'מחילה' - זו שבת שובה. 'וכפרה' - זהו מנהג הכפרות.

הנה בשו"ע או"ח סימן תר"ד, איירי בעניין ריבוי האכילה בתשיעי בתשרי, הוא ערב יוה"כ, ונבוא לבאר מצוה רבה זו. יש לציין, דלדעת רוב הפוס', הוי מצות עשה דאורייתא לאכול בערב יוה"כ (עי' מג"א ומשנ"ב ס"י תר"ד ס"ק א). ואמרו חז"ל (יומא פא ע"ב): 'כל האוכל ושותה בתשיעי - מעלה עליו הכתוב כאילו התענה תשיעי ועשירי'. ובעזרת הבורא ית"ש נשתדל לבאר מצות אכילת ערב יוה"כ, למען נדע איזו עבודה נשגבה טמונה בה.

יוה"כ בחינת עוה"ב

יום הכיפורים הינו בבחינת עולם הבא, אשר עליו אמרו חכמים (ברכות ז'): 'העולם הבא אין בו לא אכילה ולא שתיה ולא פריה ורביה ולא משא ומתן ולא קנאה ולא שנאה ולא תחרות, אלא צדיקים יושבין

וכן על זה הדרך, לכל דבר יש אמצע, כדוגמת חול המועד הממצע בין ימות החול לחגים, ובין השמשות ממצע בין יום ללילה, שערות האדם הממצעים בין גופו של האדם ללבשו וכו' ותן לחכם ויחכם עוד. המיוחדות שבמצעים היא שיש בהם גם מזה וגם מזה.

ועתה נבוא ליום הכיפורים - בין כל ימות החול בשנה לבין יום הכיפורים יש גם כן אמצע. התשיעי לחודש (ט' בתשרי) שהוא ערב יום הכיפורים, הוא ממצע בין כל השנה לבין יום הכיפורים, וזה מה שבא להכין אותנו ליום הקדוש.

ולכן מחד גיסא יש מצווה להרבות בו באכילה, ומאידך גיסא איתא בגמרא (יומא פא.): 'כל האוכל ושותה בתשיעי מעלה עליו הכתוב כאילו התענה תשיעי ועשירי'.

נמצאנו למדים שזהו יום מיוחד במינו, שיש בו גם אכילה וגם תענית. יש בו אכילה כיוון שבפועל אנו אוכלים, ויש בו תענית משום דנחשב כעינוי, ולפיכך הריהו ממצע.

מה מלאכי השרת לבנים אף עם ישראל לבושים לבן, ללא מנעלים - שזה בא לרמוז ללא מנעולים, כלומר הכל משוחרר, ואפשר לפעול ללא מגבלות.

ואמר הגאון רבי ישראל מסלנט זצ"ל שאפילו אם יום הכיפורים היה מתרחש פעם אחת לשבעים שנה, לא היינו מספיקים להודות, להלל ולשבח את הקב"ה על יום קדוש זה. על אחת כמה וכמה אנו, שזוכים למתנה נשגבה זו מדי שנה בשנה.

ערב יוה"ב - ממצע בין ימות השנה ליוה"ב

ברם, דווקא מפני קדושתו ונשגבותו של יום הכיפורים, מתעוררת תמיהה רבתי כיצד ניתן לעלות בקפיצה אחת מימות החול למדרגה כה גבוהה ונעלה.

אלא שעל כרחך צריכה להיות מדרגה ממצעת בתוך. וזאת ע"פ דברי רבינו האר"י בע"ח שער מב פ"א בסוד הממצעים, שלעולם בין שני קטבים חייב להיות ממצע ביניהם. והנה, הדבר האמצעי הזה בא לחבר ולקשר בין שני הקצוות. למשל, בין חכמה ובינה - ממצע ביניהם הדעת.

וזהו בסוד מה דאיתא בברייתא די"ג מידות (ת"כ בתחילתה): 'עד שיבוא הכתוב השלישי ויכריע ביניהם'. לכל דבר יש אמצע, ורבינו האר"י זצוקלה"ה כותב את ההקדמה הנפלאה הזאת כדי להסביר כיצד יהודי יכול לזכות למעלת הנבואה, ע"י בחינת היחידה המקשרת בין הבורא לנברא, ע"ש.

וכן כפי שהזכרנו, עשרת ימי תשובה הם ממצעים בין השנה הזו לשנה שעברה.

ארבעה זמנים לתשובה

והנה נשאלת השאלה, מפני מה צריך שתהיה מצווה מיוחדת לאכול ביום הזה?

ותחילה יש לידע, כדדרש התוספות יום טוב (בדרשותיו) על הפסוק (ויקרא כ"ג, כז): 'אך בעשור לחדש השביעי הזה יום הכפרים הוא מקרא קדש יהיה לכם ועניתם את נפשתיכם'. 'עשור לחדש' הוא יום הכיפורים - שהוא היום העשירי. מדוע צריך להיות כתוב 'אך'? אלא שהיתה הוה אמינא שאף על פי שיש מצווה לאכול בתשיעי, יותר טוב להתענות בו.

'מעלה עליו הכתוב כאילו התענה תשיעי ועשירי' - ולכן הייתי סבור לומר שעדיף להתענות ממש בפועל. ולפיכך באה המילה 'אך' למעט - כלומר, תתענו רק בעשור לחודש ותו לא. יש איסור להתענות בתשיעי.

פרק ב

ביאורים נפלאים ברז"ל בעניין טעם מצוות האכילה

יש להקשות, מפני מה 'כל האוכל ושותה בתשיעי' - מעלה עליו הכתוב כאילו התענה תשיעי ועשירי? בהאי מילתא איכא כמה וכמה ביאורים:

המאירי (בפירושו על פרקי אבות, ובחידושו על מסכת יומא וברכות ח): כתב וזה לשונו: 'כל העושה דבר על דעת שבסיבת אותו דבר תתקיים מצוה, הרי הוא כמי שעשה מצוה. שכן האוכל ושותה בתשיעי כדי שיוכל להתענות בעשירי, הרי אכילתו נחשבת למצות תענית, והרי הוא כמו שהתענה תשיעי ועשירי'. דהיינו, אדם העושה פעולה

והנה, על האדם לידע כי בסוף כל דבר יש לעשות תשובה גדולה מאוד. כך כתב השלי"ה הקדוש (פרק תורה אור) שישנם ארבעה זמנים עיקריים לתשובה:

א) בסוף יום, כאשר אדם הולך לישון - וסימנא מילתא (ויקרא כ"ב ז): 'ובא השמש וטהר', דהיינו שיטהר את עצמו בלילה.

ב) בערב שבת קודש - שכן מערב שבת חלק מהמלאכות כבר נאסרות ויש בו הארת שבת, והוא ממצע בין ימות החול ליום השבת. דכתיב (שמות כז): 'זכור את יום השבת לקדשו' - 'לקדשו', דרשו בעלי החסידות, היינו שתקדש וטהר את עצמך. ויש נוהגים לקרוא בכל עש"ק תפילת השב של רבינו יונה ז"ל.

ג) בערב ראש חודש - כדאיתא בתפילה: 'ראשי חדשים לעמך נתת, זמן כפרה לכל תולדותם'. והנה בראש חודש עצמו הוא יום טוב ועושים בו שמחה. אם כן, אימתי עושים את כל הוידויים ואת התשובה? בערב ראש חודש. כידוע מנהג חסידים ואנשי מעשה להתענות בערב ראש חודש.

ד) ערב יום הכיפורים - שהוא סוף עשרת ימי תשובה השייך לשנה הקודמת (כפי שהזכרנו, שזה ממצע בין השנה החדשה לשנה הקודמת לה). לפיכך, בערב יום הכיפורים יעשה האדם תשובה כדבעי.

ביאור נפלא מהתוספות יו"ט

איתא בגמרא (ברכות ח, ר"א השנה ט, יומא פא): 'כל האוכל ושותה בתשיעי' - מעלה עליו הכתוב כאילו התענה תשיעי ועשירי.

אחר כך בתענית של יום הכיפורים, ולכן עולה לרצון.

ואיכא עוד ביאור מרבינו יונה (שערי תשובה, ד, ט): 'ואם עבר אדם על מצות לא תעשה ועשה תשובה, ידאג לעוונו ויכסוף ויחכה להגיע ליום הכפורים למען יתרחק אל השם יתברך. כי רצונו חיי הנפש והגוף וחיי כל נוצר כמו שנאמר (תהילים ל': ו'): חיים ברצונו. ועל כן אמרו רבותינו זכרונם לברכה כל הקובע סעודה בערב יום הכפורים כאילו נצטוו להתענות תשיעי ועשירי והתענה בהם. כי הראה שמחתו בהגיע זמן כפרתו. ותהיה לו לעדה על דאגתו לאשמתו ויגונותיו לעונותיו'. כלומר, שהיא שמחה במחילת העוונות.

פרק ג

תיקון החיצוניות שנעשה ע"י מצוות האכילה

כל הביאורים הנ"ל ערבים המה לחיך ומתוקים מדבש ונופת צופים. אולם עתה בוא נבוא ברינה לפנימיות התורה כפי שהתגלתה לנו ע"י מאור עינינו רבינו האר"י זצוקללה"ה בשער הכוונות דף ק' ע"ד, ונקדים את המבואר בשער הכוונות דרושי תפילת השחר:

בכל עבודת הבורא יתברך שמו איכא פנימיות וחיצוניות. והנה, הדבר נעשה בכל יום, והמועדים שייכים למערכת

כדי שיהיה לו כח למצוה, אזי פעולתו נחשבת כמצוה עצמה.

ובאמת, בעל שיבולי הלקט (רבי צדקיה בן רבי אברהם הרופא) מבאר באופן הפוך - הגוף פועל במחזוריות, ומה שאכל היום ידרוש הגוף למחר. לפיכך, כאשר אוכל בשפע בט' בתשרי, הרי שבי' בתשרי, ביום הכיפורים, ירגיש צורך גדול יותר לאכול, שכן אתמול אכל ביתר שאת והגוף תובע את מה שהורגל אתמול. ממילא, התענית ביום הכיפורים נעשית קשה יותר, ו'לפום צערא אגרא' (בבבא בתרא ה, כג). לכן - כל האוכל ושותה בתשיעי, מעלה עליו הכתוב כאילו התענה תשיעי ועשירי, דלפי הקושי שיהיה לו בתענית, נחשב לו ליומיים.

ביאור נוסף מצינו בדברי הנועם מגדים (רבי אליעזר הלוי הורביץ זצ"ל) והליטב פנים (רבי יקותיאל יהודה טייטלבוים זצ"ל), הכותבים שבערב יום הכיפורים אדם שרוי בחרדת הדין, עד כדי כך שאין לו תאבון לאכול, וההכרח לאכול נחשב לעינוי.

עוד ביאור הובא בשם הרה"ק מהר"י מבעלז, דהנה בכל תענית אנו אומרים לקב"ה (ברכות יז): 'ועכשיו ישבתי בתענית ונתמעט חלבי ודמי, יהי רצון מלפניך שיהא חלבי ודמי שנתמעט כאילו הקרבתי לפניך על גבי המזבח ותרצני'. דהיינו, בקרבן מקטירים לה' את החלב והדם, והוא עולה לרצון. אומר על כך הרב, אם אדם אכל סעודת רשות ואכילות שאינן בקדושה, ומתמעט ממנו החלב והדם, אזי החלב והדם שמתמעט ממנו שייך לסעודות הרשות שאכל באיסור, והוא בוודאי לא עולה לרצון, שהרי הוא קרבן פסול. לפיכך, ציונו הקב"ה לאכול בערב יום הכיפורים, ועל ידי כך זו ודאי אכילה של מצוה, וממנה מתרבה החלב והדם, והוא זה שמתמעט

תשרי, כדי להשלים את החיצוניות דתרי יומי.

ואמר במפורש דאי לא ירבה באכילה בט' תשרי, לא יוכל לעבוד ביום הכיפורים, דכיון דלא השלים את החיצוניות, לא יוכל לעבוד בפנימיות. ולפיכך צריכים להבין דהאכילה ושתייה בערב יום הכיפורים היא המכשרת והיא המכינה את האדם לעבודת יום הכיפורים.

אם כן, כמו שביארו הפשטנים דאדם אוכל בט' תשרי בשביל שיהא לו כח להתענות, הדברים מתבארים גם על פי הסוד, דאכן אדם אוכל בט' תשרי בשביל שיהא לו כח שבתענית יום הכיפורים יוכל להשפיע ולקבל את השפע שצריך לקבל ביום הכיפורים.

ולפיכך בט' תשרי אסור להתענות, ואף תענית חלום (דמותרת לעשות בשבת, ע' שולחן ערוך אורח חיים סימן רפ"ח) בערב יום הכיפורים אסורה בתכלית האיסור. ואדם צריך לאכול על פי הקבלה שיעור כמות אוכל של יומיים.

הזמנים. תחילה יש לתקן את החיצוניות ולבתר הכי את הפנימיות^א.

וכתב זאת במפורש במערכת הזמנים, שבעשרת ימי תשובה, מראש השנה ועד יום הכיפורים, אנו מתקנים גם בחיצוניות וגם בפנימיות של העולמות.

בחיצוניות - על ידי אכילה ושתייה וכיוצא בזה.

בפנימיות - על ידי התפילות (שינוי הסדר: זכרנו לחיים, המלך הקדוש, המלך המשפט וכו').

ממשיך רבינו האר"י ואומר, דכל זאת טוב ויפה בכל יום ויום מעשרת ימי תשובה. ויש להקשות לגבי יום הכיפורים, דהא התם איכא רק פנימיות בלבד ואין חיצוניות - לא אכילה ולא שתייה.

ואם כן יש לשאול היאך אפשר לעבוד בפנימיות בלא חיצוניות? אלא דהביאור הוא דהשלמת החיצוניות דיום הכיפורים נעשית בט' בתשרי. ולפיכך כתב רבינו האר"י זיע"א במפורש (פרי עץ חיים, וכן הובא בשער הכוונות) דחייב אדם להרבות באכילה בט' בתשרי כנגד יומיים ט' וי'

עיונים והארות

^א למשל, אדם הקס בעוד ליל ומכין עצמו לתפילה בבחינת 'יפנה ויטול' (ברכות טו.), ברכות השחר - מתקן בחיצוניות דעשיה (מפני שה שייך במעשה). לאחר מכן טלית קטן וטלית גדול (חיצוניות דיצירה), תפילין של יד (חיצוניות דבריאה), תפילין של ראש (חיצוניות דאצילות) - הכל כפי סדר המעשים. חז"ן ד"יפנה ויטול' דהוי בחיצוניות דעשיה - המדרגה התחתונה ביותר, אזי עושה מעשים גשמיים ביותר, להוציא פסולת מגופו. לבתר הכי עולה מדרגה ולובש טלית - בגד של מצוה על גופו. בבריאה מתעלה לתפילין של יד שהם כבר הם ה' עם קלף. באצילות - מניח על קדקדו תפילין של ראש שהוא מקום גבוה יותר. לפיכך, לאחר שסיים עבודת החיצוניות, רק אז יכול לעבוד בפנימיות: אמירת קרבנות - פנימיות דעשיה, זמירות - פנימיות דיצירה, ברכת 'יוצר' - פנימיות דבריאה, תפילת העמידה - פנימיות דאצילות.

ועל דרך זו משתנה משמעות כל קטע בתפילה:

באמירת הקרבנות מיירי בשחיטה, זריקת דמים וכו' (מעשים).

במדרגה הבאה בעליה לעולם היצירה מתעלים לזמירות, הילול השי"ת.

לאחר מכן עולה לבריאה - יוצר, קריאת שמע.

אצילות - מלשון 'אצלו', הגעת לדבר לפני המלך, כדכתיב (איכה ב,יט) 'שפכי כמים לבך נכח פני אדני'. ולכן 'קול

דממה דקה' - (שמואל א,א,י"ג) 'רק שפתיה נעות וקולה לא ישמע'.

בגודל חובת האדם בכוונות האכילה לרבינו האריז"ל

ולכן יש לידע, כפי דאיתא בשער הכוונות (בדרושי יום הכיפורים), דכתב שם חלק מכוונות האכילה, והן נקראות כוונות האכילה של אברהם אבינו. בסוד הכתוב (בראשית יח, ט) 'והוא עמד עליהם תחת העץ ויאכלו': 'והוא' - זה אברהם אבינו (בסוד החסד), 'תחת העץ' - שעץ עולה בגימטריא קס"א עם הכולל (שם אהיה במילוי יודין), שקס"א מתלבש בעי"ב (עי"ב גימטריא חסד) ואז יש בזה אכילה רוחנית.

עוד כוונות אכילה תמצא בשער המצוות פרשת עקב, ושם הן כוונות אכילה בסוד פירוק האלפין. ועיין שם דכתב שמנוח כיוון בכוונות אלו, ומשום שלא כיוון גם בכוונות האכילה של אברהם אבינו ע"ה המבוארות בשעה"כ שם ובמבוי"ש לכן כינו אותו חז"ל 'עם הארץ'. וכתב על זה מרן החיד"א ז"ל דמה נאמר אנו שלא מכוונים לא זה ולא זה.

אך דעו לכם, מה יעשה אדם שאינו יודע? התשובה לכך: ילמד, דהא יתורה מונחת בקרן זוית כל הרוצה ללמוד יבוא וילמוד (קידושין טו.). אך בכל אופן, מה יעשה אדם שרוצה ללמוד אך כרגע אינו יודע לכוון את הכוונות הללו באכילה?

לפיכך בערב יום הכיפורים יעשה אדם סליחות, יתפלל בנץ החמה, יערוך התרת נדרים וכיוצא בזה. לאחר מכן ישוב לביתו ויערוך סעודת פת. קודם לכן יברך 'שהכלי ישתה מעט ויכוין לפטור את השתיה שבתוך הסעודה, יטול ידיו ויברך 'המוציא'. וישתדל לאכול בסעודה זו גם דג².

תיקון לאכילות הפסולות של כל השנה כולה

נוסיף עוד כמה נקודות בנידון דגן: כתב הרה"ק רבי אהרן פרלוב מקרלין-סטולין זצוק"ל בספרו הקדוש 'בית אהרן' בשם הרה"ק רבי ברוך ממז'יבוז' זי"ע (ליקוטים קמ"ד אות א'): 'כי האכילה בערב יוה"כ היא תיקון לכל האכילות לכל השנה'.

ואין צ"ל אם נכשל חלילה במאכלות אסורות, אלא אפילו באכילה שלא נאכלה בכוונה שלימה, דהיינו אכילת רשות או אכילה של תאוה.

וזה נתקן באכילה דערב יום הכיפורים. וכן כתב בספר 'תפארת שלמה' מראדומסק (להרה"ק רבי שלמה הכהן רבינוביץ זצ"ל) בדרשתו לשבת תשובה, ומוסיף וזה לשונו: 'שהאכילה הזו מעלה את כל האכילות אשר נאכלו במשך השנה ללא כוונה'.

עיונים והארות

² והנה, הטור באורח חיים סימן תר"ד מביא את המדרש במעשה החייט, ומשם חזינן דאיכא עניין לאכול דג בערב יום הכיפורים. מרן הבן איש חי זיע"א (שנה ראשונה, פרשת וילך) כתב דדג תדיר עינו פקוחה, דאין לו עפעפיים, והוא רומז על ההשגחה העליונה - 'עינא פקוחא' דאיכא ביום הזה. על כן יש עניין לאכול דג.

קשור לתענית יום הכיפורים. ואומר 'וצריך עיון לעת הפנאי ולא מכריע.

כתב על כך נכדו, בעל ה'כתב סופר' (הגאון רבי אברהם שמואל בנימין סופר זצ"ל, בנו של מרן החתם סופר זיע"א) בשו"ת שלו (אורח חיים, סימן קי"ב) שודאי נשים חייבות. ומביא את הטעם שכתב הטור, שאדם אוכל כדי שיהיה לו כח לצום, ומכיון שאישה חייבת בתענית יום הכיפורים, ממילא גם היא חייבת לאכול כדי שיהיה לה כח לצום ביום הכיפורים.

אחר כך מסתפק לגבי חולה שצריך לאכול ביום הכיפורים, האם הוא מצווה לאכול בערב יום הכיפורים, שהרי כל מצוות האכילה בערב יום הכיפורים היא כדי שיהיה לו כח לצום (לפי הטעם שהוא דורש). אך משיב על כך שזה שדורשים טעם המצוה הוא כדי להחמיר בלבד ולא להקל, שאי אפשר לדרוש טעם המצוה כדי להקל. ולכן הוא דורש כדי להחמיר שגם אישה חייבת, ומאידיך לפטור אדם שהוא חולה וצריך לאכול בערב יום הכיפורים אינו פטור - ולכן ודאי שיצטרך לאכול.

לבסוף מגיע למסקנה, שאם תהיה אישה שהיא חולה וצריכה לאכול ביום הכיפורים, ודאי שהיא פטורה.

ובכן, הקב"ה ברחמיו הרבים הוריד לנו את נשמת רבינו הקדוש והטהור רבינו יוסף חיים זיע"א. ומרן הבן איש חי בספרו הנפלא 'לשון חכמים' (ח"א, סימן א) כתב בקשה מיוחדת ושם הכניס את כוונת האכילה וכתב בזה הלשון: 'מי שאינו מכוין כלל אפילו באחת שראוי לקרותו עם הארץ, על כן אמרתי להביא כאן סדר בקשה קודם אכילה אשר כל אדם יכול לאומרה ובאלה הדברים יצא האדם ידי חובתו ותהיה נעשית מלאכת הבירור בידו כראוי והשיי"ת ברחמיו לא ימנע טוב להלכים בְּתָמִים¹.

ולכן, אפילו אדם במשך השנה אין לו זמן וזה ארוך מידי בשבילו וכדומה, אבל עכשיו זה הזמן - לפחות בערב יום הכיפורים יקרא את הנוסח בלשון חכמים של מרן הבן איש חי. הרי שלמדנו שהאכילה הזו מעלה את כל האכילות של כל השנה.

מצוות האכילה בנשים

יש ספק שמסתפק בו הגאון הקדוש רבי עקיבא איגר זצוק"ל (שו"ת רבי עקיבא איגר, מהדורה קמא, סימן ט"ז) האם נשים גם מצוות באכילה בערב יום הכיפורים?

ומסתפק, שמא מצוות אכילה בט' לחודש היא מצוות עשה שהזמן גרמא, ולפיכך נשים פטורות. מאידך גיסא, הן חייבות בתענית יום הכיפורים, ולכן יש להסתפק אם לחייבן באכילה, כיון שזה

עיונים והארות

¹ בהאי עניינא, אשיח בפניכם מעשה שהיה לפני כעשרים שנה, עם אברך בבני ברק. לאותו אברך היה שכן, איש פשוט בחיצוניותו, אך זיו פניו היה מבהיק כזוהר הרקיע. שאל לפשר הדבר, וגילה שאותו אדם קיבל על עצמו מזה שנים רבות, שלא לאכול אף סעודה מבלי לומר את כוונת האכילה שמובאות בספרא קדישא 'לשון חכמים' דמרגא הבן איש חי זיע"א, כולל הלימוד שמובא לומר על השולחן. הרי לנו, שאף אדם פשוט יכול לזכות למעלות רמות ונשגבות על ידי הקפדה על עניינים שנראים קלים, אך באמת הם יסודי התורה והיראה.

שאינה ניכרת כמצוה שכן היא אכילה שהיא מעשה יום-יומי, לפיכך אין עליה ברכה.

ברם, זו עבודה גדולה ועצומה מאוד, שכן מתקנת היא את כל האכילות של כל השנה, מעלה את כל האכילות ומכשירה אותנו ליום הכיפורים, כדי שהתענית שלנו ביום הכיפורים והתפילות יוכלו לפעול.

על כן, חכם עיניו בראשו ויבקש מאשתו היקרה שתבשל מאכלים רבים לערב יום הכיפורים, ויאכל באופן מסודר ויברך את הברכות, ראשונות ואחרונות, ויעודד את בני משפחתו גם כן לאכול. וזה דבר חשוב מאוד, כי זו עבודה גדולה מאוד של ערב יום הכיפורים - עבודת האכילה, ועל ידי החלב והדם שיתמעט מאיתנו ביום הכיפורים יעלה כריח ניחוח אישה לה' - יעלה לרצון.

ומאוד חשוב להתנפייס בין אדם לחבירו, כפי שכותב השל"י הקדוש (מסי' יומא פ' תורה אור)¹ שאם יש פירוד למטה יש פירוד למעלה, וביום הכיפורים אנו מגיעים לבניה שהיא שורש נשמות ישראל, ואם יש פירוד לא יוכל לקבל את אור התשובה.

שהרי ממאי נפשך? אם אתה אומר לי שזו מצות עשה שהזמן גרמא, הרי היא פטורה. ואם אתה אומר לי שהיא צריכה לאכול שיהיה לה כח לצום, כי דורש את הטעם כדי שיהיה לה כח לצום ביום הכיפורים, הרי היא לא צמה. ומכיון שכך, אינך יכול לחייבה בערב יום הכיפורים. וגם אם תחייב אותה מצד המצוה ולא מצד הטעם, הרי זו מצות עשה שהזמן גרמא.

ולכן למסקנה על פי דבריו, אישה שהיא חולה וצריכה לאכול ביום הכיפורים, ודאי שהיא פטורה גם מלהרבות באכילה בתשיעי.

פרק ד

פיוס בן אדם לחברו

חשוב מאוד להבין שזו מצוה גמורה, עד כדי כך שנשאלת בפי הפוסקים השאלה מדוע אין מברכין על מצוות האכילה בערב יום הכיפורים. יש מן הפוסקים הטוענים שמכיון שזו הכנה ליום הכיפורים, או

עיונים והארות

¹ ולכות הרבים נעתיק לשונו הטהור: כתב האלהי מהר"ם קורדוורא בספר עבודת יום הכפורים, נדע (יומא פה, ב) כי כל עבירות שבין אדם למקום יום הכפורים מכפר, אמנם עבירות שבין אדם לחבירו אין יום הכפורים מכפר עד שירצה את חבירו, לכן צריך לפשפש בזה ולשוב ולרצות את חבירו.

והטעם לזה, כי הנשמות מתראות לפניו ביום זה בסוד הבינה שהיא שורש אל הנשמות, והנשמות הנכונות בתשובה הם המעוררות התשובה העליונה, שכן דרך השרשים להתפעל מענפיהם התחתונים. ועתה אם ימצא בינו לבין חבירו טינא, הרי הוא מפריד ומחלק השרש העליון, וכמעט מכניס בו שנאה שהוא פירוד, ואיך אפשר שיושפע עליו אור התשובה והוא מפריד בו ח"ו. לכן אנשי מעשה שבדור התנאים והאמוראים אף אם היו הם הנעלבים היו ממציאין עצמם לעולביהם כדי שיתרצו זה לזה כדמוכח בגמרא (שם פז, א). והענין לזה, כי סוד הנשמות הם סי' רבוא, וכן הרוחות וכן הנפשות בסוד הבינה והתפארת והמלכות, זהו (קהלת א, ד) דור הולך ודור בא כו', ואין דור פחות מסי' רבוא.

וכדי להמשיך מאור העליון צריך שיהיו סי' רבוא לב אחד כדי שיתייחדו בשמא קדישא עילאה רברבא דלא שריא אלא באחדות השלם כענין שהוא אחד, ולכן צריך שיתייחדו למטה הלבבות ולמעלה הנפשות והרוחות והנשמות ואז ודאי שריא שמא קדישא בסוד האחדות כאשר נבאר בס"ד. ולכן צריך לתווך השלום ולהחזיק בו ולהתאחד בלב אחד, כדי שימשיכו עליהם השם הנוכר עד כאן לשונו:

אלא יתפייס עם כל אדם. והשם יתברך יקבל את תפילותינו באהבה וברצון ויזכה את כולנו לשנה טובה ומבורכת. ברוך ה' לעולם אמן ואמן.

ולפיכך מוכיח השל"ה את אותם אנשים שברוך כלל מבקשים סליחה רק מאוהביהם, אך ממי שבאמת צריך לבקש ממנו סליחה - מאויביו ושונאיו - עמם אינו רוצה להתקרב. ולכן זו אינה הדרך הנכונה.

